

05
ben

I
5
CVo 35

Zum Wohlwille der Königl. Hochschule
München in der Hofbibliothek.

37

PROGRAMMA
DE
NATALI CHRISTI,
CONNVBII EIVS
CVM ECCLESIA NATALI.

FESTO
NATIVITATIS CHRISTI

A. R. S. MDCCXLVI

IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA
P. P.

INTERPRETE

IOAN. GVOLFGANG. KIPPINGIO,

ICTO ET ANTECESSORE, ACADEMIAE P. T.

PRO-RECTORE.

HELMSTADII
TYPIS PAVLI DIETERICI SCHNORRII
ACAD. TYPOGR.

PROGRAMMA
DE
NATALI CHRISTI
CONIVBI RIVS
CVM ECCLESIA NATALI
FESTO

NATIVITATIS CHRISTI
A R. S. MDCCLXVI
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA
P. P.
IOAN. GOELFANG. KIPPINGIO,
MTO ET ANTICHOBO, ACADEMIAE P.
P. P. R. F. O. R. E.

HELMSTADII
TYPIS SALVE DIEBICE SCHONHERRI
ACAD. TYPOG.

alio queritur genus humanum de conditione sua, quod ad calamitates accipiendas, perferendosque dolores potius, quam ad commoditates & prosperitates habendas, natum sit, quod anguste habitet virtus in mundo, quod esse felicibus haud liceat, nisi quibus res secundas decreverit rerum dominatoris, Dei, plenissimum voluntatis arbitrium, nequicquam reliquis beatitati inhiantibus, quos illa, odisse & fugere videatur. Sic enim a Deo fata hominum descripta comminiscuntur iniqui rerum diuinarum aestimatores, quasi non e parentis optimi, sed tyranni voluntate nostra pendeat fors, quasi tortor & carnis ad exquisitissima nos supplicia designasset, nec nisi inuentis & datis iis laetaretur. O aeterno supplicio dignam iniuriam, qua supremum, idemque benignissimum Numen adiciunt nefarii mortales. Non diuinam voluntatem, sed nostram accusemus malitiam, par est: omnes nos saluos fieri vult auctor noster: omnes ad beatitudinem vocat: nos, nos venire nolumus: paucissimi conditionem accipiunt: plurimi seientes prudentes pereunt: plurimi stulti se perditum eunt. Quod si humanae rationi non

datum est, e creatis rebus creatorem omnino exculpere, quem tanquam in tenebris errans, manibusque palpans, vix extremis digitis attingit: (*) quodsi ex eius natura, maximam nobis partem incognita, vix efficit, non potuisse Deum non fingere homines alios, atque nunc sunt, hoc est beatos, quales natura haud esse nos, etiam a diuinis foederibus alienissimi vident: diuinitus reuelatae veritates nos edocent, (**) *talem generatum a Deo hominem esse, ut eius exemplum in parua imagine fuerit.* Quid? quod diuina oracula planum faciunt, postquam pristina illa felicitate excidit homo, *sic Deum dilexisse mundum, ut Filium suum vnigenitum daret, ut, quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut damnet mundum, sed ut seruetur mundus per eum. *Qui credit in eum, non condemnatur; qui vero non credit, iam condemnatus est; quia non credidit in nomen vnigeniti Filii Dei.* (***) Quantus amor! inimicos suo redimere sanguine, nullo alio pacto, nulla alia mercede, quam hac, ut redemptos se esse sentiant, gratiam factam cupiant & accipiant, atque redemptori fidem habeant. Quod enim a primo homine postulauit Deus, suoque iure perpetuo vigere potest, ut creatorem & seruatorem suum redamaret, id non amplius primum est, quod poscat diuina bonitas homines ut credant id primum est: hoc ubi fit, (non autem fieri potest, nisi ipso Deo effectore,) mutuis per se consequitur amor; postquam *gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* (***) O incredibilem dilectionem! quam ficti nunquam non re probat & explicat purissimus amator noster, ita & verbis significantissimis, pictisque quasi ima-

(*) Actor. XVII. 27. *Ἐπίτην τὸν κίριον ἐ ἀποκερὶ ἀνδραφισκου ἀντὶ τοῦ θεου.*
Quaerere dominum, si forte attulerent eum & inueniant
 (***) Genes. I. 27.
 (***) Ioan. III. 16. seq.
 (***) Ioan. I. 17.

imaginibus expressit in arcanis sanctae religionis literis. Quod enim in vniuersa natura intimam declarat coniunctionem, summam prodit benevolentiam, admirabilem caritatem indicat, eo omni vitur Deus ad suam erga nos ardentissimum amorem ostendendum, nostramque mutuan voluntatem & studium, nostram pietatem eliciendam & excitandam. E multis vnum & alterum hic protulisse exemplum sufficiat. Si rerumpublicarum administratores, non dicam religiosi, saltem prudentes, & veracitatis studiosi, vel sui commodi causa in oculis ferunt suae potestati subiectos, multo magis vniuersi rector homines, in quibus olim expertus est, quid efficere possit, benevolentia sua complectitur, in primis autem suae ciuitatis ciues, tanquam pullos ex ouis exclusos, auimore fouet, ruetur, & beneficiis cumulat, siquidem firmiore fundamento haud nititur, quin nullo alio, quam amore diuino nititur ciuitas Dei. Vnde Psaltes: (*)

A 3

Fun-

(*) Psalmo LXXXVII. Non montium, (quos Ierusalem concludebat, quorumque meminit Psaltes,) consideratione physica acquiescere putamus, Dei Spiritum, verum adscendit ille altius, inmensum fundamentum ecclesiae firmissimum, eminentiam eius vilique conspicuam, (licet non sensu Papisico,) robur inexpugnabile. GERIERS Comment. ad h. Pl. Confer. familia loca. Pl. CXVIII. 22. I. Cor. III. II. Eph. II. 20. Matth. XVI. 18. Quod vel ipse Psalmus comprobatur verbis consequentibus, quae non minus Iudaeorum Magistris reclamant, quam scriptoribus, ad Mariam Deiparam transferentibus verba Prophetiae. Conferatur GERMANI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI Oratio in Eucania venerandae Aedis sanctissimae Dominae nostrae Dei Genetrix, adiecta Manipulo Originum rerumque Constantinopolitanarum, quem cum LEONIS ALLATI de Symeonum scriptis Diatriba, Parisiis A. MDCLXIV. edidit FRANCISCUS COMBEPIS. Speciminis loco haec ex illa Oratione adferre licebit: Δεδωξασμένα ἐκείνην περὶ σὲ, ἡ πόλις τῆ Θεῶν, ἡ Θεὸς ἡμῶν ἐν πνεύματι ἐπέψωκε. Δαβὶδ· πάλιν ὄντως ἀνιδήλοτατα, πνεύματι

*Fundamenta eius (a Deo conditae civitatis, ecclesiae
Christi) sunt in montibus sanctis. DILIGIT* צדק
leboua portas Tziionis supra quam vlla tabernacula leba-
kobi.

ἢ δεδοξασμένη λελλήθη, καὶ τῶν βασιλέων τῆ μεγάλης πόλις δὲ πάν-
των ὅλων σωθῆναι καὶ ἀναστήρικτα, τὴν ὄντως ἐκλελεγμένην, καὶ
πᾶσαν ὑπερχεῖται φάνας ἐκ ὑπερχῆ δουμιαν, καὶ ὕψι γεωλόφων ἐπα-
μύτων ἀλλὰ τὴν τῆ μεγαλοφύης τῶν ἰσθίων ὑπερχεῖται ἀετῶν, καὶ τῆ
καθαρότητι ὑπερχεῖται Μάξιον τὴν ὑπέριον, καὶ ὑπερχεῖται Θεοῦ καὶ
ἐν ᾧ ὁ ὄντως ὡν βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κυρία πάντων κρινομένων κα-
τασκευασε, μάλλον δὲ, ἐν ᾧ πάντῃ τῶν πληρωμῶν τῆς θεότητος κατέκτισε σωμα-
τικῶς.
Ἄστη ὄντως δεδοξασμένη πόλις αὐτῆ νοστή Σιών πάντων, οὐρανῶν
καὶ Δαβὶδ θεόθεν προκινώσασεν. εἰ δὲ τις καὶ τῶν ταύτης οἶκον δεδοξασμένην
πόλιν καλέσῃ, καὶ ἐξω τῆς ἀληθείας καὶ τῆ κληρῶσται. εἰ γὰρ οἱ τὰ ὀ-
νόματα ἐπὶ τῶν γαῖων ἐπιπέληνται, εἰς μακρὸν τὴν μνήμην τῆς κληρῶσται δια-
σῶσαι ἀδικῶν δὲ ὡν ἐὰν διὰ χαλεπῶν δικαίων τὰ ὀνόματα φέρον, εἴηαι καὶ
περὶ, καὶ ἄλλα μέρη καὶ τῆ σήμερον, εἰ καὶ τῆ φησὶ μνησῆ ἀδὲ ἐν
περὶεστῶνται, καὶ ὡς αὐτοὶ περὶ, τοῖς τῶν ἐφελεξῆσαν ἀπὸ δικαιοσύ-
νησιν, τὴ ἂν τις εἴποι περὶ τῆς θεοδοξῆσται καὶ προσωπῆσται κήρης τῆς παν-
κράτη καὶ παναμῶσται. εἰ γὰρ αὐτῆ πόλις ἐκλελεγε τῆ βασιλέων ἐκχρημά-
σε Χριστῶ, δικαίως ἔρε καὶ ὁ τάντης παναμῶσται, ἢ καὶ τὰ ἐνοικῶσται σήμε-
ρον ἐσχερῆσται, πόλις δεδοξασμένη ἐστὶ τῆ καὶ ὀνομάσεται. πόλις ἀν ἐπινοῶσται
καὶ ἐτησῆ βασιλεὺς πολιορκῆσται πᾶς ἐπὸ κράτη ἀλλὰ τῶ ἐπικρατῶσται, τῶ οἱ
ἐπὶ αἰώνων παραπέπονται, καὶ ἐπιπέλην τὴν αὐτῆ τοῖς αὐτῶ ἐπικρατῶσται
ἐπὶ. *Gloriosa dicta sunt de te, Civitas Dei; diuinus nobis in
spiritu succinit David; vere rursus clarissime, de qua dicta sunt
Gloriosa, nimirum civitatem magni regis aperitissime vocans,
citraque omnem dubitationem, eam quae vere electa est, cunctique
eminet; non alius fastigiatis aedibus, non tumultis surrigentibus;
sed quae diuinarum excellentiumque virtutum magnificentia, ac praestanti puritate, castissima ac immaculatissima Dei
Genitrix Maria longe praecellit. In qua, qui est vere rex regum
et Dominus dominantium, habitavit, vel potius, in quo
omnis plenitudo diuinitatis habitaculum corporaliter habuit.
Haec vere gloriosa civitas; haec spiritualis Sion. Hanc, puto,
diuinitus David corde praesago, alte praedicauit. Sin autem
etiam quispiam eius sacram aedem, civitatem gloriosam vocauerit,
nil veritatis honestique metas excesserit. Si enim ii, quo-
rum*

kobi. Honorificentissima sunt, quaecunque praedicantur de te, o ciuitas Dei, summe honorifica. Memor ero Rabab & Babylonis, scientium me. Ecce alienigenae, & Tyrus, & populus Aethiopiae, hi fuerunt illic. Ideo de Tyone dicitur, hic & ille vir genitus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus. Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum, qui geniti in ea fuerint. Quapropter canunt & exsultant omnes fontes vitae meae de te. Superfedeo omnia Sacrae Scripturae loca congerere, summum Dei fauorem testantia, quo suae ciuitatis administrationem ita mollit & temperat, vt magis bene de ciuibus suis promereri, quam vi & imperio eosdem regere, & coercere velle videatur. Enimvero quantus quantus fit, vel esse possit, Imperantium fauor & caritas erga ciues suos, tantus tamen non est, vt suae conditionis, suorum iurium, suae naturae confortes & socios facere possint, aut si possent omnes facere velint, quippe quod nec per imperii indolem liceret. Non igitur Deus suam caritatem cum sola magistratum voluntate & propensione erga subiectos componit, cum inter vtramque nimium quantum interfit: maior est quidam in rerum natura & ardentior amor, qui si diuinum haud aequat, tamen ab eo propius abest, quam reliquae omnes caritates. Coniugum fida coniunctio, omni-

rum nomina in terra celebrata sunt, appellationis memoriam in longos annos conseruant; aliorum nihilominus, quorum nomina in labiis ferre nefas, tituli, delubra ac simulacra vique in hodiernum diem, etsi nomine tantum vocisque sono, at protracta tamen sunt, velut qui ipsi forent superstites, simpliciorum auri- bus perscrepant; quid de gloriosa omnique laude dignissima, intemeratissima illa ac immaculatissima puella Virgine, quispiam dixerit? Si quidem enim haec animata Christi regis ciuitas exiit, merito etiam eius Sanctissima Aedes, cuius & hodie Encaenia celebramus, gloriosa ciuitas esseque pariter & nuncupatur. Nempe ciuitas, non terreno ac mortali regi subiectos adscribens ciues; sed coelesti, qui ipsum sequentes transmittit in vitam aeternam, regnoque suo imperit.

mnium societatum sanctissima, prae reliquis aeterno opifici digna est visa, quae foedus illud sacrum referret, quod cum ea humani generis parte coire ab aeterno decreuit, quam salutis suae cupidam fore, hancque per Christum datam accepturam esse praeuidit. Equidem ad eandem salutem omnes homines vocauit, sed non nisi salua sanctitate, salua iustitia, & sapientia sua vocare potuit, hoc est ita, vt ad salutem non obrorto collo raperentur homines, nec lata & impura via quasi ebrui & somniculosi peruenirent, sed sponte diuinum ducem sequentes, angusta femita sanguine filii dei purgata, eiusque vestigiis notata, vigilantes ad illam contenderent. Cuius consilii rationes exponere cum haud vacet, propositum nobis est, paucis exponere, connubium coniunxisse Deum cum hominibus, non omnibus quidem, attamen tot, quot suo amori demonstrando satis esse duxit, quotque ab interitu retrahere sese patiuntur, (quem hominum numerum ecclesiam appellat Dei spiritus,) eiusque connubii natalem cum natali Christi, siue illa die, qua anniuersariis sacris memoriam nati Christi renouamus, vna celebrandam esse. Vt autem intelligatis CIVES, quid sit id, quod tractemus, & bonum est, & doctorem decet, nostram de CHRISTI CONNUBIO CVM ECCLESIA *Paraenesis* a definitione proficisci. Coniugium generatim & ad naturae leges consideratum est (*) *societas maris & feminae. sobolis procreandae & educandae, mutuique auxilii causa inita.* Vt vel *perpetua*, vel *vnus maris & vnus feminae societas* esse debeat, id naturam praecipere negant, si non omnes, certe plurimi Iuris naturae Doctores. Sed CHRISTVS opti-

(*) Nescimus, quid magno GROTIUS de *Iure Belli & Pacis*, Lib. II. Cap. V. §. VIII. n. 2. in mentem venerit, vt *coniugium naturaliter esse existimauerit talem cohabitationem maris cum femina, quae feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris.* Quae verba imperfectam coniugii ideam sistunt. Cf. GRONOVII Nota ad l.c.

optimus diuinae legis interpres, Patris consilium & voluntatem hoc modo explicuit: Matth. XIX. 4. seqq. Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτάς; καὶ εἶπεν ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναίκι αὐτοῦ· καὶ ἕσονται (*) οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. (**). Ὡσεῖ ἐκ ἐπι εἰσι δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία· ὁ ἐν ὁ Θεὸς συνέθεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω. Λέγουν αὐτῶ· τί ἐν Μωσῆς ἐνετείλατο δεῖναι βιβλίον ἀποστασίας, καὶ ἀπολύσαι αὐτήν; Λέγει αὐτοῖς· ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῶν ἀπολύσαι τὰς γυναίκας ὑμῶν ἀπ' ἀρχῆς δὲ ἂ γέγονεν ἔτω. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὅς ἂν ἀνέλυσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐστὶ πορνεία, καὶ γαμήσιον ἄλλου, μοιχᾶται καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. Non legistis opificem ab initio fecisse mascululum & foeminam? et dixisse: propterea derelinquet

B

homo

(*) Egregia sunt, quae habet CLERICVS in Annot. ad N. T. ad h. l. Eo spectant haec verba, ut significent, eam esse mentem Dei in coniunctione viri & mulieris, ut adeo arte coniungantur, ut veluti una persona fiant, ac proinde sciungi nunquam possint. Satis liquet, consilium hoc Dei spectasse ad utilitatem humanae societatis, quae non potuit non vehementer turbari diuortiiis. Separationes eiusmodi pro arbitrio factae, contrariae plane erant humanitati, utilitati familiarum, & rectae educationi liberorum. Quin & ipsi liberi eo adducebantur, ut sibi temperare non possent, quominus patrem aut matrem auersarentur, prout iudicabant alterutrum deliquisse, & diuortii causam fuisse.

(**) Idem e. l. At, inquires, Deus eam videtur mutare debuisse. Verum hoc esset, si Deus indolem hominum, infinitae suae potentiae ope, soleret mutare; sed cum eam in rem utatur plerumque legibus, minus, promissis, aliisque eiusmodi, se gerere aliter non potuit, quando nullae leges Iudaeos hoc in negotio emendare poterant. Noluit ergo imponere Iudaeis, quod se impetratum non esse vidit. Ita Solon Draconis severas nimium leges emendaturus, hac ratione partim nitabatur, quam habet Plutarchus in eius vita: Δὴ πρὸς τὸ δύναιτο γράψασθαι τὸν νόμον, εἰ βέλτεροι κενόεμος ἦν ἔργος, ἀλλὰ μὴ ποῖε δὲ ἀρχόντων· καθόλου. Oportet legem scribi secundum id, quod obtineri potest, si quis velit paucos utiliter, non multos inutiliter punire.

homo patrem & matrem, & agglutinabitur uxori suae: & qui duo (fuerant,) erunt una caro? quod ergo Deus coniunxit, homo ne seungat. Dicunt ei, cur ergo Moses mandavit dare libellam discessionis, & eam dimittere? Dicit eis, Moses pro avaritia cordis vestrae permisit vobis dimittere uxores vestras: caeterum a principio non fuit ita. Dico autem vobis, quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob scortationem, atque aliam duxerit, moechatur, & qui dimissam duxerit, moechatur. Quo loco non possumus Romanorum instituta & leges non vehementer laudare, quippe quibus, ut alia multa, ita nominatim connubia sapientissime continebantur, ut horum iura diuino consilio magis, quam ipsius Populi Iudaici, responderent (*). Erant Romanis *NUPTIAE maris ac feminae coniunctio, consortium omnis vitae, diuini & humani iuris communicatio*. L. I. D. de ritu nuptiarum. Hoc quo valuerit, scite suo more docuerunt *BARN. BRISSONIVS* Lib. singulari de *Ritu Nuptiarum*, & alio de *Iure connubiorum*, & *IO. GOTTL. HEINECCIUS*, *Antiquitatum Romanarum Syntagma*, Lib. I. T. X. nec non *ILLVSTRIS VIRI CHRIST. VLR. GRVPE* Tract. de *uxore Romana*. Hic suffecerit meminisse, nec conditorem reipublicae, *ROMVLVM*, ciuibus potestatem fecisse dimittendarum vxorum, nisi vel beneficio sublatis liberis, vel subdito partu, (***) vel adulterio admisso (***). con-

(*) Id quod etiam ex congruentia legum Romanarum cum diuinis, *Leuit. C. XVIII. & XX.* expositis, patet. Cf. *Mosaicarum & Romanarum legum collatio* Tit. VI. de incestis nuptiis, cum *Notis PETRI PITHOEI, & ANT. SCHVLTINGII*, in huius *Iurisprudentia veteri Ant. Iustiniana.*

(**) Sic vertunt verba *PLVTARCHI*, in nota consequente exhibenda, proprie *suppositione clauium* significantia. Cf. *CLEERICVS* ad locum *Matthaei*, supra allatum.

(***) *PLVTARCHVS* in vita *Romuli*. Εἴητε δὲ καὶ νόμος τινὰς, ὃν ἀπέθετο μὲν οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ' ἔδωκε ἀπολείπειν ἄνδρα, γυναῖκα δὲ διδόνε ἐπιβαλέειν ἐπὶ Φορμικῆς τέλει, ἢ κληιδῶν ὑποβίβῃ, καὶ μοιχευθῶσαν. Posuit & leges quasdam, ex quibus illa dura est, quae a muliere non patitur virum relinquī, at viro permittit illam, beneficio sublatis liberis, vel suppositis clauibus, vel adulterio admisso, repudiare.

consuetudinem sine dubio innuunt verba legis Romanae allatae *consortium omnis vitae*: vt CVIACII (*) aut aliorum auctoritate haud opus sit. Ex his si ad *Connubium Christi cum ecclesia* transferimus, quae Christo & ecclesia digna sunt, talis existit illius definitio: *CONNUBIVM CHRISTI CVM ECCLESIA* est *sanctissima inter utrumque societas, consortium omnis vitae, omnisque iuris communicatio, familiae eius augendae & beandae causa inita*. Excussa verborum vi constabit, quam recte sic, vt fecimus, rem omnium maximam definiuerimus. *Societatem siue pacto, commune bonum coniunctis viribus promouendi gratia inito, siue statu, in quo duo aut plures finem aliquem comunem obtinere conantur*, describamus, nihil a *CONNUBIO CHRISTI CVM ECCLESIA* alienum reperietis *CIVES*. Commune bonum illud, vel finem communem, cuius gratia societas inter Christum & ecclesiam coitur, nobis indicat Deus apud Hoseam II. 19. 20. *Desponsabo te mihi in seculum, desponsabo te, inquam, mihi in iustitia, iudicioque, & benignitate, ac misericordia: & desponsabo te mihi in fide, vt agnoscas IEHOVAM*. Ad veram scilicet & saluificam Dei notitiam totum hoc refertur coniugale foedus. Cum enim Deus per se beatissimus sit, nec vt sit, vllius rei indigeat: nullo alio consilio mundum excitare potuit, quam vt alios suae felicitatis participes faceret, quod fit, si summas, quibus praeditum est aeternum Numen, perfectiones non in transitu, & quasi ad fulgura coniuuantes spectamus, sed dedita opera intuemur, & vti se ipsum in verbo suo patefecit cognoscamus: quae cognitio cum ipso Dei spiritu praemonstratore & auctore perficiatur, ab illo amore disiuncta esse nequit, quo *Christum amamus, eius sermonem obseruantes, & a patre redamati, domicilium & templum Dei efficiuntur*. Ioan. XIV. 23. seq. I. Cor. III. 16. Verbo, diui-

B 2

(*) Vid. EIVSD. Paratitla in Libros L. Digestorum, c. L. I.

diuinæ beatitatis communicatio est scopus, ad quem omnes illius connubii rationes sunt referendæ. Illa communicatione & homo beatur, & dei gloria amplificatur, ut recte maximum inter Philosophos nostri temporis nomen veramque, Dei gloriam, & hominum veram felicitatem ita coniunctam esse sentiat, ut altera audita altera intelligatur. Hanc admirabilem diuinæ cognitionis, & inde pendentis nostræ, ad quam nati sumus, prosperitatis vim pulchre nobis hoc modo depinxit PHILIPPVS MELANCHTHON: (*) *Non casu ex Pyrrhæ saxis, ut in fabulis dicitur, nati sumus, sed Deus suo consilio condidit genus humanum, ut agnoscatvr et celebretvr ipse. Non recte igitur Silenus captus dixit, optimum hominibus fuisse non nasci. Et quanquam calamitates nobis nostra culpa accersiuimus: tamen auxilium nobis Deus pollicetur, nec extinguere vult hominum naturam: vult esse coetus aliquos, in quibus de Dei voluntate sonet vera doctrina. Itaque propter tres causas aliquod vitæ spatium optatum est, videlicet vt doctrinam percipiamvs, qua sese deus patefecit, et qua nobis dulcissimam consuetudinem suam promittit: deinde vt diuturnitate temporis confirmetur in nobis dei agnitio: postremo vt aliis doctrinam impartiamus. His idem nobis dixisse videtur MELANCHTHON, quod nos de fine & bono communi, sanctissimis sociis, christo & ecclesiæ proposito, statuimus: qui finis ceterum communis tantam animorum consensionem parit, vt nullo non tempore idem velle, & idem nolle possint, nec in vilo alio societatis genere tanta voluntatum coniunctio, tanta inquam concordia existat. Explicato fine, ad quem aspirant boni illius communis studiosissimi coniuges, de sanctitate huius societatis ex instituto habemus dicere: de sanctitate huius societatis ex instituto habemus dicere: quam vero partem Paracensis nostra, tanquam propriam, sibi vindicat, nosque vltimo loco tractabimus, nunc de per-*

(*) In epistola ad AMBROSIVM SCHVRRERIVM.

personis hanc societatem ineuntibus pauca dicturi. Ex altera igitur parte IESVS CHRISTVS is est, qui ecclesiam in matrimonium duxit, *genitus in carne ex semine Dauidis, declaratus filius Dei, per virtutem, & Spiritum sanctificationis: Rom. I. 3. 4. Promissum semen mulieris, quod caput serpentis contriuit, Gen. III. 15. ο λόγος, verbum, quod in principio erat, & ipsum apud Deum, & ipsum Deus erat, per quod omnia facta sunt, in quo vita erat, & vita lux hominum, in tenebris lucens, quam vero tenebrae non comprehenderunt. Ioh. I. 1-5. Missus in plenitudine temporis filius Dei, natus ex muliere, legi subiectus, ut legi subiectos redimeret, nosque reciperemus adoptionem. Gal. IV. 4. Redemptor, qui nos redemit ab execratione legis, dum ipse pro nobis factus est execratio, ut in gentibus esset benedictio Abrahae, & acciperemus promissum illum Spiritum per fidem, Gal. III. 13, 14. Vnus iustus, per cuius vnus obedientiam iusti constituerentur multi, sicuti per vnus hominis contumacia, in peccatores multi olim constituti fuerant. Rom. V. 18. ἰλασθῆναι, propitiatio, a Deo proposita per fidem in sanguine eius, ad demonstrandam iustitiam suam propter peccata olim a nobis admissa, tolerante deo. Rom. III. 25. 26. Vir, Apocal. XXI. 2. qui sponsam suam, ecclesiam, proprio acquisiuit sanguine. Act. XX. 28. ἰσχυρὸς formosissimus omnium filiorum Adami, in cuius labiis gratia effusa est, cui deus propterea benedixit: heros fortissimus, gladio verbi sui cinctus, atque decore & gloria indutus, cum pompa veritatis incedens, iustitiam administrans, dextra sua cruentas dans strages inter hostes suos. Rex & Deus, cuius solum sempiternum, & sceptrum regni rectum est, iustitiam diligens, & improbitatem odio habens: Deus, a Deo vnctus oleo lactitiae prae confortibus suis, ad cuius dextram continx collocata est, auro Ophirio ornata. Psalm. XLV. Vir, qui ecclesiam sic, vii maritos suas uxores diligere oportet, diligit, & se ipsum pro ea tradidit. Ephes. V. 25. Caput ecclesiae tale, quale maritus uxoris suae esse debet. ibid. 22. Vir, cui ministri ecclesiae, tanquam Pronubi aut Paranymphti, eandem*

dem despondent. II. Cor. XI. 2. *Amator, cuius amor fortis est, ut mors, & zelus ardentissimus, ut flammae divinae, quas nullae aquae extinguere possunt.* Cantic. VII. 10. II. *Amator, cuius sinistra est subter caput sponsae, & dextra eandem amplectitur: qui adueniens prae amore salit super montes, & subsultat super colles:* Cant. II. 8. *Amator candidus & rubicundus, totus desiderabilis.* Cant. V. 9. 15. Et si vero Christus proprie sibi ecclesiam matrimonio iunxit: haec tamen coniunctio ad reliquas diuinitatis personas etiam pertinet, cum non minus ad diuinam Christi naturam, quam ad humanam referant hoc connubium sacrae literae. *Coniunx tuus erit opifex tuus, cuius nomen Iehoua exercituum, & vindex tuus sanctus Israelis, deus totius terrae vocabitur. Nam ut uxorem derelictam & dolentem reuocat te Iehoua, & uxorem adolescentiae, quamuis spreta sis, appellat Deus tuus.* Iesaiæ LIV. 5. seq. Sed hoc operose probandum esse haud censeo, & vel ex dictis liquido apparet. Satis verborum ad indicandum ECCLESIAE MARITUM fecimus. IPSA nunc etiam describenda, vel adumbranda est: quod sacrae scripturae ductu conabimur. Nihil tamen impedit, quo minus laudabili aliorum opera uti possimus.

ECCLESIAM recte doctores Theologi per coetum fidelium definiunt, qui sub vno capite Christo, per verbum & sacramenta collectus, alitur, & per eadem ad aeternam salutem conseruatur. Quam ecclesiae descriptionem scite ex Ephes. IV. 15. 16. Psalm. XLV. 7. CX. vlt. & I. Petr. 1. 3. 4. 9. tuetur ABRAH. CALOVIUS, *Theologia postiuua*, §. 948. in consequentibus accurate monens, *ecclesiam proprie tantum esse fidelium & sanctorum communionem, adeoque ouili comparari, in quo sint oues vocem Christi audientes, Joh. X. 15. 27. dicitque sponsam Christi, Ps. XLV. & in Cantic. Cant. VI. & Es. LIV. 5. LXI. 10. Hes. II. 19. 20. Job. III. 29. II. Cor. XI. 2. Apoc. XXI. 8. quae membra habet ceu corpus mysticum, inter se per fidem ac charitatem compacta. Eph. IV. 15. 16. Quandoque tamen Ecclesiae vox notat communionem totam, quae in externo coetu Christo colligitur, in quod*

fide-

fideles ad regnum coeleste congregati adsunt. Atque hac de causa comparatur Ecclesia cum reti, bonos & malos, viuos & putres pisces concludente, Matth. XIII. 47. cum agro, in quo & bonum semen, & zizania reperiuntur, Matth. XII. 12. vti in Artic. VIII. August. Conf. in ecclesia dicuntur etiam Hypocritae esse, qui tamen non sunt de Ecclesia. Ecclesia proprie dicta vna est, sancta, inuisibilis, & perennis: cuius notae genuinae sunt sincera verbi praedicatio, & legitima Sacramentorum administratio. Vna est Ecclesia, teste Apostolo. Eph. IV. 4. vnum corpus Christi mysticum, v. 12. 16. I. Cor. XII. 27. vnum ouile Job. X. 16. vna domus spiritualis, I. Tim. III. 15. & ad hanc vniam Ecclesiam pertinet coetus tum qui militat in terra, tum qui triumphat in caelo, Ebr. XII. 18. 23. Confer Apoc. IV. 1. 8. VI. 10. 11. 12. Sancta est, quia est fidelium communitio, fides vero sincera non est sine charitate vera, Gal. V. 6. Jac. II. 18. Eph. V. 25. 26. 27. Inuisibilis est, non tantum quoad naturam; ratione fidei soli Deo perspectae, II. Tim. II. 19. sed etiam quoad statum: cum aliquando possit inconspicua fieri, sicut luna in ecclipsi, I. Reg. XII. 14. Apoc. XIII. 14. Interea tamen licet lateat nonnunquam Ecclesia, haud destruitur tota, sed conseruatur usque ad consummationem seculi, Matth. XXII. 20. XVI. 17. I. Cor. XI. 26. Notae propriae sunt illae, e quibus verus Ecclesiae minister cognoscitur, vtpote vnde & veri discipuli cognosci possunt, Matth. XXVIII. 19. 20. Job. VIII. 11. quod fit per Verbum, & per Sacramenta, Act. II. 41. I. Cor. XI. 26. Vestro bono cives, haec a viro Theologo mutauimus, hoc maxime tempore, quo parum abest, quin verae ecclesiae ideam amiserimus, ex quo HOBBSIUS in eius locum falsam substituit, ciuitatis, eiusque vilitatis ministrum. (*) Verum properat calamus ad

(*) Nefando HOBBSII consilio & doctrinae hic saltem opponimus pie eruditi viri CONRADI RITTERSHVSI praeclaram sententiam: *Constat veteres Romanos habuisse religionem & sacra sua loco instrumenti ad conseruandum statum Reipublicae. Quae causa est,*
qua-

ad reliquorum definitionis nostrae partium explanationem. Statuimus omnis vitae consortium esse **CONNUBIVM CHRISTI CVM ECCLESIA**. Quod planissime aliter esse nequit. Cum enim & ecclesiae felicitas in hoc connubio solo consistat, & hominum felicitate ipse Deus beetur, vel

quare **VLPIANVS** in **L.I. §. 2.D. de iustit. & iure**, cum definiisset ius publicum, quod ad statum rei Romanae, id est, reipublicae, spectet, mox subiiciat huic generi tanquam speciem ius sacrum, & alteram speciem faciat id quod in magistratibus consistit. Non ita sacrosancta religio, quam nos colimus, & quam ab alio Pontifice didicimus, de quo praeclare & prolixè disserit Paulus epist. ad Hebr. Quam etiam nouimus non debere esse instrumentum publicum, sed salutis animorum procurandae. Haec, inquam, non ex Hetrusca vel ulla alia humana disciplina hausta est: sed diuinitus profecta, & per reuelationem, quae est ex Spiritu sancto, generi hominum ostensa. De qua origine & autoritate religionis nostrae non est quod hic pluribus agamus: cum huius rei copiosior tractatio & explicatio potius ad Theologos pertinere videatur. Nota sunt, & vero omnibus esse debent haec scripturae diuinitus inspiratae dicta: Ex Sion exiit lex, & verbum domini de Hierusalem. Item, qui annuntiat verbum suum Iacobo, & iudicia sua Israël, Psalm. 147. prope fin. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Item Psalm. 103. v. 7. Notas fecit Moysi vias suas: filius Israël voluntates suas. Sic Esa. 8. v. 20. ad legem & testimonium, &c. Item Esa. 40. v. 8. Verbum Domini nostri manet in aeternum. Quo respexit Saluator apud Lucam 21. item, per Spiritum Sanctum impulsus olim locuti sunt sancti Dei homines, 2. Petr. 1. v. 20. Item, Deum nemo vidit unquam: Filius, qui est in sinu patris, enarrauit nobis Ioh. I. Summa autem huc redit: Veram religionem ex patefactione diuina descendere: quae nos & de essentia Dei docuit, quantum saluti esset satis: & de voluntate eiusdem, & de ipsius colendi vera ratione. Patefactionem vero illam, & lucem coelestem, sine qua in meris versaremur tenebris, in scripturam esse redactam: quam propter excellentiam vocamus Sacram, & Sacra Biblia: item vulgo libros Veteris & Noui Testamenti sive Foederis: item libros Propheticos & Apostolicos. Hinc igitur petendum est, quod & ad fidem rectam, & ad mores viuendi pertinet. Si scire vis, quod tenendum sit, habes literas

vel Dei beatitudo & gloria hominum prosperitate augeatur, cacterum ab eius veritate, sanctitate, & constantia alienum foret, huius beatitudinis viciffitudines probare, eidem paufam dare, aut finem facere: liquido confequitur, hoc fibi confilio ecclefiam matrimonio iunxiffe Chriftum, vt fempiternum effet confortium, nec vlla temporis aut fortunae iniuria dirimeretur. *Quamuis montes recederent, & colles dimouerentur: attamen benignitas mea a te non recedet, & foedus pacis meae non dimouebitur, ait miferator tuus Iehoua.* Iefa. LIV. 10. Quod foedus gratiae & pacis cum coniugii Chrifti cum ecclefia fundamentum & initium fit, ad eius perennitatem demonftrandam omnino valet. At nec hoc quidem dubium eft, adeoque orationis operam compendifacere poffumus. *Omnis autem iuris communicationem* hoc coniugium continere, diuina oracula fati declarant, & hoc in primis docent, quod proprium generis humani ius, primorum parentum culpa, nullum reliquum fit, nifi perduellium obligatio ad fupplicium pro meritis perferendum: ad quod cum laefa maiestas & aeterna Dei iuftitia vix conditum rebelle genus hominum, flagitio & infamia flagrans, raperet, continuo eius interceffit mifericordia, in fe recipiens, fore, vt *e potestate fepuleri redimeret perditos, & a morte eos vindicaret,* Hof. XIII. 14. I. Cor. XV. 54. quae quidem fponfio his facta eft verbis: *inimicitiam ponam inter te, (ferpentem) & mulierem, fimiliterque inter femem tuum & femem illius: hoc tibi coneret caput, tu autem infidiaberis calcaneo eius.* Quod

C

teras facras: *Perfeda ratio eft, hoc tenere quod legeris: vt ait notabiliter Salmus Mafflicenfis lib. 3. de gubernat. Dei p. 59. Confmiliter & IRENAEVS lib. 3. aduerfus haerefes p. 189. Firma eft, & non ficta, & fola vera, quae fecundum nos eft, fides, manifeftam ofenfionem habens ex fcripturis. Sc. CERITERSHVSII Ius Iuftinianum, fivae Expositio Nouellarum, P. I. Cap. I. n. 4. 5.* Ex quibus fati perfpicuum eft, religionem per fe nullo modo partem effe reipublicae adminiftrandae, vel imperii ciuiliſ.

antequam perfectum est, certissime perfectum iri, sic confirmavit divina veritas, ut Prophetæ tanquam factum praeloquerentur: morbos nostros perculit, & dolores nostros baiulavit: quamvis nos aestimauerimus eum plaga affectum, percussum a deo, & adflatum. Nam ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra, castigatio & disciplina pacis nostræ ei imposita est, & vulneribus eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves errauimus, unusquisque suam in viam declinauit: & Iehoua facit, ut is pro nobis omnibus poenam subeat. Exigitur poena ab eo, & ipse affligitur, nec aperit os suum, ut pecus ad mactationem ducitur, & velut ovis coram tonsore suo obmutescens non aperit os suum. A iudicio liberatus est: at generationem eius quis enarrabit? nam excinditur quidem e terra viuentium, ex defectu populi mei plaga est ipsi. Populus enim exposuit improbis sepulcrum ipsius, & diuiti in mortem suam, eo, quod non fecit violentiam, nec est dolus in ore ipsius. At Iehoua delectatus conterere ipsum, morbo affecit, quandoquidem exponebat se ipse sacrificium pro reatu: dicens, videbit semen, prolongabit dies: & delectatio Iehouæ per ipsum prosperabitur. Exemptum molestia se ipsum videns satiabitur, cognitione sui iustificabit iustus seruus meus multos, quorum iniquitates ipse baiulauerit. Ideirco partem ei dabo pro multis, ut cum robustis partiatu prædam, pro eo, quod profudit in mortem se ipsum, & cum defectoibus annumeratus est, nam ipse peccatum multorum perferens pro defectoibus intercessit. Et. LIII. 4. sqq.

Hæc quando omnia exigebat æterna dei iustitia, siue bonitas ad sapientiam relata, cui vniuersum genus hominum suo satisfacere supplicio nequibat: diuino consilio ipse deus constituto tempore hominem induit, & ita induit, ut non ad tempus imaginem hominis ferret, quod commentitios deos nonnunquam fecisse, fingunt a sacris Christianis alieni scriptores, sed ipsam mortalitatem, vel natu-
ram

ram humanam, aeternum retinendam, assumpsit, & cum diuina natura archifissima colligatione coniunxit & deuinxit, *ve in similitudine carnis peccati & de peccato damnare Deus posset peccatum in carne.* Rom. VIII. 3. Cui rei explicandae verbis Poëtae Comici valde accommodatis vti licebit. *Formam & statum seruuli sumfit sibi filius Dei, & facta moresque serui similes habuit, & quod esse non poterat, malus iudicatus est,* scilicet pro malis, & a malis hominibus. Quibuscunque igitur pericula nobis subeunda sunt, guli preminur, quaecunque pericula nobis subeunda sunt, quibuscunque procellis & tempestatibus agitantur, qui vel maxime iisdem expositi sunt, quibuscunque suppliciis tantum vel infelicissimi, vel maxime nequam homines excruciantur, iisdem omnibus conflictatus est Christus, easdem omnes acerbitates excepit, iisdem maximis tandem cruciatibus e numero viuorum exturbatus est. Quis hoc modo iura generis humani cum Christo communicata esse negabit? cum, quod maximum est, *pro nobis execrabilis, immo ipsa execratio, varièq, factus sit, vti scripsum est: execrabilis omnis suspensus in ligno.* Gal. III. 13. Idem nos insignis locus, quasi in rem praesentem introducens, monstrat, quae iura sua nobiscum contra Christum communicauerit, suam nobis iustitiam impertiendo, nosque *redimendo ab execratione legis, factus pro nobis execratio.* Cf. Luc. I. 68. 74. Hebr. II. 15. I. Thess. I. 10. II. Thess. III. 2. Tit. II. 14. I. Pet. I. 8. Quod beneficium, est maximum est, maximum donum, quo sponfam suam ornauit Christus: tamen eo non exhaustus est aeterni amoris fons. Plura alia in sponfam & coniugem suam congeffit, quae paucis complexus est *reseruet, diuino insatu futura praenuncians: Cap. xxvi. 25. seq. Aspergam vos aquis mundis, vt mundemini ab omnibus impuritatibus vestris, & ab omnibus stercoreis diis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & amouens cor lapideum e carne vestra, indam vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam*

ponam in medio vestri, quo faciam, ut in statutis meis ambuletis, & iura mea obseruetis, facientes ea. Totam hic locus renascendi rationem, veram salutis nostrae viam, & praecipua cum ecclesia communicata iura continet & concludit. 2) CRIMINIS DEPVSIONEM, secundum diuinam promissionem Zach. XIII. 1. Die illo erit fons apertus domui Davidis, & habitatoribus Ieruschalaimorum, ad ablucenda peccata eorum. & Iesa XL. 1. 2. Consolamini, consolamini populum meum, dicit Dominus vester: Loquimini blande & quae sunt cordi urbi Ieruschalaimorum, & praedicate ei, completum esse tempus praefinitum, depulsam esse crimen eius, & accepisse eam e manu Iehouae duplum pro omnibus peccatis suis. Conf. Hebr. VIII. 1. Ero propitius eis, & condonabor ipsorum iniquitatibus, nec eorum amplius recordabor. 3) Alterum beneficium, cuius mentionem fecit Ezechiel, est REGENERATIO. Nisi enim quis renatus sit, non potest videre regnum dei. Joh. III. 3. & 5. Quisquis in Christo est, creatura est noua. II. Cor. V. 17. Non est circumcisio aliquid, sed creatura noua. Gal. VI. 15. Diuina vis omnia nobis donauit, quae ad vitam & pietatem pertinent, per cognitionem eius, qui vocauit nos ad gloriam ac virtutem: ex eo, quod maxima illa nobis & pretiosa promissa donauit, ut per haec efficeremur DIVINAE NATVRAE CONSORTES, elapsi ex corruptione, quae est in mundo per cupiditatem. 4) Tertium beneficium est RENOVATIO, siue perpetuum sanctitatis studium, quo veterem hominem exuimus, cupiditatibus resistentes, & spiritu mentis nostrae renouamur, nouum hominem induentes, qui a Deo creatus est in iustitia & vera sanctitate, Ephes. IV. 22. seq. Secundum imaginem eius, qui hominem condidit: Colof. III. 8. seq. 5) Praeter haec Propheeta indicat REMEDIA, quibus ecclesiae, eiusque membrorum saluti subuenit, nosque beneficiorum illorum compotes facit diuina bonitas: quorum alterum inuisibile est, alterum visibile. Illud est SPIRITVS SANCTVS, de quo & Zacharias Cap. XII. 10. effun-

effundam super domum Davidis, & super habitatores Ierusalaimorum, SPIRITVM GRATIAE ET DEPRECATIONVM. Hoc, siue visibile remedium est AQUA, qua Dei spiritus sine dubio baptismum significauit, cuius virtutem Christus Ioh. III. 5. his verbis expressit: nisi quis fuerit genit^{us} ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Et Paulus Tit. III. 5. saluos nos facit per misericordiam suam, lauacro regenerationis. Nec non Ephes. V. 26. Mundat Christus ecclesiam lauacro aquarum & verbo: Quae vltima voce id in medium attulit, vnde omnis aquae vis pendet, & sine quo tota frigeret, siquidem & ipse Dei Spiritus cum verbo est, & per illud agit. Et si vero tantus est numerus diuinorum beneficiorum, quibus suam afficit coniugem Christus, vt non omnia capere & considerare humanus queat intellectus: tamen reliqua omnia laudatis inuoluntur, aut eadem consequuntur. Nam & adoptio, siue filiorum ius liberationi a culpa, siue iustificationi cohaeret, vel eandem praeconsequitur, & aeterna vita reliquorum beneficiorum est complementum, vixque magis a salute regentium, dum spiritum ducunt, differt, quam hereditatis aditio & fructus ab eius delatione. Ipse spiritus testatur spiritui nostro, quod sumus filii dei. Si filii sumus, etiam heredes Dei sumus, & heredes Christi, vt si patiamur cum eo, etiam cum eo gloriaberemur. Rom. VIII. 16. Spe seruati sumus. ibid. 24. Quis nos separabit a charitate Christi? (omnis beatitudinis fundamento,) aut afflictio? aut angustia? aut persecutio? aut fames? aut nuditas? aut periculum? aut gladius? in his omnibus vincimus per manus eius, qui dilexit nos. ibid. 35. seq. Nunc filii Dei sumus, sed nondum apparuit, quomodo similes ei erimus, quoniam visum, vt quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam visum debimus eum sicut est. I. Ioan. III. 2. 3. Videbimus nempe, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in mentem hominis venit, quod parauit Deus iis, a quibus ipse diligitur. I. Cor. II. 9. Verum & haec Deum fidelibus iam in hac vita per

Spiritum suum reuelare, affirmat Paulus. I. c. v. 10. Depos-
itum, *τοιαύτην*, res fidelium propria, iam hic est vita ae-
terna. II. Tim. I. 12.

Vt in pauca conferamus, tanta iurium, fortunarum,
& omnium rerum communio inter nullos socios, inter
nullos coniuges esse potest, quam quae inter Christum &
ecclesiam est. Nam & naturae inuicem communicatae
sunt: quod inter homines haud vsu venit. Culpa sponsam
exemit, & eandem in se transmutat Christus. Suam fe-
cit miseriam coniugis, & amissam ei reddidit salutem: hu-
manam assumpsit naturam, diuinæ sociam fecit coniugem, &
omnium bonorum consortem. Totus Christus noster est,
si modo habere velimus. Quin comedendum corpus
suum, & sanguinem suum bibendum ecclesiae dedit, &
quotidie dat, & ita dat, vt non solo animo, solo spiritu,
sola fide accipiatur, sed etiam ore corporis manducetur,
& bibatur. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne est
communicatio, κοινωνία, sanguinis Christi? Panis, quem
frangimus, nonne est communio corporis Christi? κοινωνία*
hic non magis communicationem, quae solo animo fit,
designat, quam apud XENOPHONTEM, & alios ab HEN-
RICO STEPHANO in *Thesauro Graecae Linguae* lau-
datos auctores, solam animorum coniunctionem si-
gnificat *κοινωνία*, cum de communionem, quae inter con-
iuges obtinet, loquuntur. Sane nec primitiuae eccle-
siae dubitarunt, quin cum pane benedicto corpus Chri-
sti, & cum calice sanguis Christi accipiatur. *Quomodo,*
inquit IRENAEVS *aduersus haereses Valentini & simili-*
um, Lib. IV. Cap. XXXIV. quomodo constabit eis, eum pa-
nem, in quo gratiae actae sint, corpus esse domini sui, &
calicem sanguinis eius, si non ipsum fabricatoris mundi fi-
lium dicant? Quomodo autem rursus dicunt carnem in cor-
ruptionem deuenire, & non percipere vitam, quae a cor-
pore domini & sanguine alitur. Nostra consonans est sen-
tentia Eucharistiae, & Eucharistia rursus confirmat no-
stram

stram sententiam. Offerimus enim ei, quae sunt eius, congruenter communicationem & unitatem praedicantes carnis & spiritus. Quemadmodum enim qui est a terra panis, percipiens vocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia, EX DVABVS REBVS CONSTANS, TERRENA ET COELESTI: SIC ET CORPORA NON STRA, PERCIPIENTIA EYCHARISTIAM, IAM NON SVNT CORRUPTIBILIA, SPEM RESVRRECTIONIS HABENTIA. Quae cum ita sint, haud impie, haud profane sic existimamus, etsi nemo sanus talem corporum coniunctionem, qualis inter coniuges sobolis procreandae causa fit, Christo & ecclesiae convenire putabit, tamen illam corporum coniunctionem & communionem restare, quam sacramentum coenae, & Eucharistiam appellat ecclesia, tantum mysterium, ut rationi humanae plenum absurditatum videatur, sicuti ipsa contra fidelibus in rebus fidei bruta videatur. Plura de hoc cum non capiat nostrum Programmata, ad reliqua pergo. Restat, CIVES, ut explicemus, quid sibi velint nostrae definitionis verba: *Familiae Christi augendae & beandae causa iuncta societas*. Diserte praedicant sacrae literae, *Deum filios gignere verbo suo, siue sermone veritatis*, Iac. I. 18. & *Iesum honore & gloria coronatum, ad eandem filios adducere, qui omnes ex eo vno sunt, dicente: ecce ego & pueri, quos mihi dedit Deus*. Ebr. II. 9. 10. 13. Ad hoc explicate ait Apostolus, *Hierusalem liberam, quae mater nostra est, filiis abundare*. Gal. IV. 26. 27. Non aliam autem matrem intelligit, quam ECCLESIAM, *mulierem, matrem filii, gentes virga ferrea regentis*. Apocal. XII. 4. 5. Eodem nempe consilio, quo hominum genus condidit Deus, eorumque animos ad diuinitatis exemplar primum conformauit, eodem eosdem, non vnum & alterum, sed si paterentur, omnes, ab interitu retrahere studet, & omnes ad salutem renasci cupit: quippe quo diuina gloria liquido multiplicatur. Quo plures igitur homines per sermonem veritatis regni se patiuntur, hoc magis diuino-

norum in omne genus hominum meritorum fama illu-
 stris augetur, mentesque humanas peruagatur, hoc magis
 Deus imaginum suarum, hoc est beatorum hominum,
 accessionibus laetatur, suasque perfectiones tanquam in
 speculis contemplando, delectatur, sibi que multiplicatas
 opporunitates beneficiis aeternis adficiendi humanum
 genus gratulatur. Sicuti vero diuina sapientia haud indi-
 gnum fuit, hominum genus paucis, nempe duobus cre-
 atis, per se multiplicari: ita nec ad propagandum fide-
 lium genus, & augendam ecclesiam, opera hominum uti
 dedignatus est Deus. Non contentus, olim sibi *hominum*
veri diuini cultus causa sociatorum coetum, tanquam aedi-
 ficium, ipso fundatore, veluti angulari lapide, nixum, con-
 didisse & excitasse, eundem verbo suo, & spiritu effecto-
 re, atque ministerio fidelium, inprimis ecclesiae manci-
 patorum hominum, quos *CLERVM* vocamus, conser-
 uat, & perpetuis accessionibus maectat Christus. Hac
 mente ipse dedit *Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastro-*
res, & Doctores, ad perfectionem sanctorum, ad opus mi-
nisterii, ad aedificium Christi. Donec perueniamus nos o-
 mnes in unitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum
 adultum, ad mensuram plenae staturae Christi: ut ne simus
 amplius pueri, qui fluctuamus, & circumferamur quouis
 vento doctrinae, in hominum alea, per veteratoriam ad ar-
 tificiose fallendum versutiam: sed sincere nos gerentes in cha-
 ritate, prorsus adulescamus in eum, qui est caput, nempe
 Christum: Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum,
 & compactum per omnes suppediratas commissuras, ex vi
 intus agente pro mensura vnus cuiusque membri, incremen-
 tum capit corpori conueniens ad sui ipsius exstructionem per
 charitatem. Ephes. IV. 11. seq. Cf. I. Cor. XII. 27. 28. Ea-
 dem mente Apostolos docere & baptizare, & seruare omnia
 quae mandauit, iussit, non homines suae aetatis solos, sed
 omnes gentes, promittens fore, ut vsque ad consumma-
 tionem seculi docentibus & ministrantibus adsit. Match.

XXVIII. 19. 20. Tacemus, quae doctores Theologi rectissime instituunt de perpetuo Christi Prophetico officio, quo per *ministerium ecclesiasticum* hic fungitur, cui partes suas, vt in multis aliis, tradidit, & ita tradidit, vt ipse nunquam otiosus sit, sed *quae Paulus plantat, & Apollo rigat, ea crescere faciat.* I. Cor. III. 6. Caeterum hoc etiam honore ministros dignatur, vt & ipsos *genitores* laudet, quorum ministerio *Christus in auditoribus formetur.* Gal. IV. 19. Ex quibus haud obscurum est, *familiae Christi augendae & beandae causa factam esse, & conseruari sanctissimam inter Christum & ecclesiam societatem.* De cuius *simam inter Christum & ecclesiam societatem.* De cuius

NATALI nunc etiam pauca commentabimur.
 Non est in animo hic disquirere, vtum recte, an minus, dies octauus ante Calendas Ianuarii memoriae natiuitatis Christi solenniter recolendae causa constitutus sit? cuius Christi solenniter recolendae causa constitutus sit? cuius rei solidam rationem, vel in monumentis Apostolicorum serculorum, vel in diuinis oraculis qui quaerant, frustra esse, ait SAMVEL BASNAGIVS. (*) Vtunque sit, pro magnitudine tamen accepti beneficii populum Christianum sollemnna sacra iure decreuisse, quibus, seruatoris sui memoria ne labaret, neue abiret, cautio esset, alio loco expediuius. Pia solennitas, & salutaris cerimonia est, si modo cum eo, quod stato tempore, & certo modo fit, quod aure percipitur, ore oratur, praedicatur, docetur, & quicquid diuini honoris causa publice, aut priuatim peragitur, cor & animus consentiat: si modo non verbis solis Deo, quod homo natus sit, gratia agatur, sed etiam re haud beat, veraque fide referatur. Sed hoc agimus nunc, vt NATALEM CHRISTI etiam CONNVBII EIVS CVM ECCLESIA NATALEM esse, doceamus. De quo sic habetote CIVES. Etsi ECCLESIA, siue pro *coetu hominum veri diuini cultus causa sociatorum*, siue pro *communiore eorum, qui Euangelium amplectuntur ac profitentur*, eandem accipiamus, non demum cum Christo nata est, sed iam

(*) *Annalium Politico-Ecclesiasticorum.* T. I. p. 118. seq.

am ante, quam diuinum cum humano genere copularetur, extitit, *siquidem corpus Christi omnes sunt sancti, ita cum credentes venturum esse, sicut nos venisse,* (*) id quod ex Gen. III. 15. XIV. 3. XVIII. 18. XXVIII. 14. XLIX. 10. Ef. IX. 6. 7. XXV. 8. Pf. LXXII. 17. CX. 1. 4. Ef. LIII. 3. 4. 10. Hagg. II. 7. 8. Dan. IX. 24. 25. Ephef. IV. 4. 5. 6. I. Tim. II. 4. 5. Act. IV. 12. XV. 1. Matth. XI. 27. Joh. XVII. 3. Act. XVII. 31. satis perspicuum est: tamen inter ecclesiam veteris & noui foederis hoc interest, quod a) *illa* Christum venturum cum timore sperauit, non praesente lactata est, ut ecclesia noui foederis: b) *illa* sub iugo Mosaicae legis genuit, quod ab *huius* ceruice depulsum est: c) *illa* Iudaeorum propria arctissimis circumscripta erat finibus, *siquidem Gentes a conuersatione Israelis alienari, hospites testamentorum, promissionis spem non habuerunt: (**)* qui nunc in sanguine Iesu prope sunt. Ipse enim fecit utraque unum, & medium parietem maceriae soluens, inimicitias per carnem suam, & legem mandatorum aboleuit, ut ex duobus illis conderet in semet ipso unum nouum hominem, faciens pacem, & utrosque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem: Ephef. II. 13. seq. d.) Ecclesiae Iudaicae conditio erat seruilis, Christianae est liberalis. Gal. IV. Pf. CX. Luc. I. 74. e.) Iudaica Ecclesia sub graui & adeo seuerio imperio fuit, ut talia delictis supplicia essent constituta, qualia vix vlla vel respublica, vel ecclesia fert, e. c. poena capitis propter Sabbathum violatum. f.) Vmbra futuro-

(*) AVGVSTINVS de catechiz. rudibus, Cap. VI. Conferatur HINGMARVS REMENSIS de Praedestinatione, Cap. VI. Opera Lutet. Paris. MDCXLV. edit. p. 392.

(**) Profelytis aditus ad foedus non omnino patebat, certe non pari iure cum Iudaeis utebantur. V. IOAN. SELDENVS de iure naturali & gentium iuxta disciplinam Ebraeorum, Lib. I. cap. VIII. & de Successionibus, cap. XXVI. I. SPENCER de legibus Hebraeorum ritualibus, Cap. VI. quo de separatione Iudaeorum a gentibus egit. HAMMONDVS & CLERICVS ad Nouum testamentum, Ephef. II.

tutorum habebat *illa*, haec corpore & substantia gaudet. Coloss. II. 17. Ebr. VIII. 5. X. 1. Silemus reliquas differentias, his efficientibus, disparem valde veteris, & novi foederis, antiquae, & a Christo conditae ecclesiae conditionem fuisse, atque tale inter utramque discrimen, quale est inter *sponsam & coniugem*, quae sine dubio maioribus, quin aliis plane iuribus gaudet, atque illa: quod, cum nemo reclamet, argumentis a iurisprudencia repetitis euincere haud opus est. *Sponsa* fuit ecclesia Iudaica; non *coniux*, iurium coniugis expers, sane praecipuorum, e. c. non venit in communionem corporis & sanguinis Christi, quam sacramentalem appellamus, ut reliqua raceam. *sti*, quam sacramentalem appellamus, ut reliqua raceam. *sti*, quam sacramentalem appellamus, ut reliqua raceam. Fuit meo iudicio, ante Abrahamum, *pacta*: interposita vero ab eo stipulatione, hac deinde Moytis aetate publice recepta, tum a singulis, qui ecclesiae nomen dederunt, (quod factum, vel confirmatum est, quoties circumciderentur,) *sponsa* fuit: contra ex gentibus demum colligenda ecclesia, nisi me omnia fallunt, ante Christum natum, *sperata* erat, voce sic accepta, uti *NONIVS* eam explicat. (*) Ex quo autem Christus humanam induit naturam, idem ipse cum ecclesia tali vinculo copulatus est, quali non sponsum cum sponsa, quos sola coniunctio animorum decet, sed maritum cum uxore coniungi, par est. Quod explicite ait Apostolus, Ephes. V. 25. seq. *Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam suam, & se ipsum tradidit pro ea, ut sanctificaret eam, & mundaret eam lauacro aquarum & verbo: ut susteret eam sibi gloriosam, ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut sit sancta & inculpata. Ita conuenit viris, ut diligant uxores suas, tanquam corpora sua. Qui enim uxorem suam diligit, se ipsum diligit. Nullus enim unquam corpus suum odit, sed nutrit & fovet ipsum*

D 2

(*) De proprietate sermonis V. 69. Inter *SPERATAM* distam, & *PACTAM*, & *SPONSAM* hoc interest, quod virgo priusquam petatur, *SPERATA* dicatur. Dehinc promissa vel fouetur, *SPONSA* dici potest. Cf. ARNOBIUS aduers. gentes, IV. p. 140.

ipsum, SICVT CHRISTVS ECCLESIAM. QVONTIAM
 MEMBRA SVMVS CORPORIS EIVS, ET EX CARNE
 EIVS, ET EX OSSIBVS EIVS. PROPTER HOC RELIN-
 QVET VIR PATREM SVVM, ET MATREM SVAM,
 ET ADHAEREBIT VXORI SVAE, ET ERVNT AM-
 BO VNA CARO. HOC MYSTERIVM MAGNVM EST:
 EGO AVTEM DICO DE CHRISTO, ET DE ECCLESIA
 EIVS. Videtis CIVES, assumta demum a Christo humana
 natura, sanctissimae illi inter eum & ecclesiam societati, quae
 omnis vitae consortium, omnisque iuris communionem
 continet, locum fuisse, & ita fuisse, ut sicuti ante natum
 Christum Spiritus sanctus parcius sua hominibus dona
 tribuit, ita nato Christo, maxime vero post eius reditum
 in coelos, copiosissime effuderit gratiae & sanctificationis
 dona, & ipse se humano cum genere lubentissime commu-
 nicauerit, quod adhuc facit, & ad finem temporum facturus
 est. Ioh. XVI. 7. Ex hoc tempore ecclesia de eo gloriari &
 iactare se potest, quod omnia eius sint, & Paulus, & Apollo,
 & Cephas, & mundus, & vita, & mors, & praesentia, & fu-
 tura, ipsa autem Christi, & Christus Dei. I. Cor. III. 21. seq.
 O foecundam prosperitatum, o salutis plenam Christi na-
 tivitatem! Quem amor erga homines hominem fecit, is
 naturae nostrae menda, & peccata correxit: is vulnera no-
 stra sanauit: is morte sua nostram deleuit mortem: is
 perditos filios apud patrem in gratiam posuit: is, nullo vn-
 quam adpersus vitio, matrimonio sibi iunxit non pau-
 perem modo feruam, sed etiam olim scelestum Satanac
 prostibulum, suo lotum sanguine & expiatum. O rem
 omniuin gentium linguis celebrandam! O connubium felici-
 simum, cuius initium adeo auspiciatum fuit, vt etiam be-
 atorum Chorus geniorum humano generi, praerogatiuam
 amoris diuini consecuto, gratulabundus acclamauerit:
gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in HOMINIBVS BENE-
ELACITVM. Quis dubirabit, quin NATALEM CHRISTI, qui idem
 eONNVEH EIVS. CVM ECCLESIA NATALIS est, NATALEM tam
 filii-

salutarem, ultra omnem aeternitatem festum habere, eo-
que mentem nostram a sensibus externis seuocare, nosque
totos contemplationi, & considerationi tantarum rerum
dare debeamus?

Quo aequius est, CIVES, nos, in medio ecclesiae
verae gremio natos atque educatos, ea cogitare & facere,
quae res postulat, officium nostrum vrget, salus flagitat.
Huius si vel animantia bruta sensu & cupidine non plane
carent, multo magis homines salutis desiderio & cupiditate
adfici, immo inflammari, & angi, conuenit. Atqui licet esse
felicibus, quibus sua salus curae cordique est. Sed ea
lege licet, vt Propheta monitore, (*) *u) audiat* conuix
vocem mariti, *sermonem veritatis*, in quo scrutantes vitam
aeternam inueniunt. Joh. V. 39. β) *Vt obliuiscatur populi sui,*
& domus patris sui: hoc est, quae prius ei cara & iucunda
fuerit, vt ei omnia fordeant praec amore mariti. Oblitio enim
vanitatum seculi, immo popularium, familiae, maiorumque,
verbo abnegatio sui ipsius necessaria est. Math. X. 37. XVI.
24. Phil. III. 13. I. Joh. II. 15. Eph. IV. 22. seq. (**). γ) *Vt*
marito, vt domino, subdita & morigera sit. Ephes. V. 22. 23. 24.
δ) *Vt ei placere formositate sua, (hoc est sanctitate, tum im-*
purata, tum inchoata,) studeat. I. Thessal. V. 7. Hebr. XII. 14.
Illuxit enim gratia Dei saluifera quibusuis hominibus,
erudiens nos, vt abnegatis impietate & mundanis cupidita-
tibus, TEMPERANTER, IVSTE, & PIE viuamus in praes-
enti saeculo: expectantes beatam illam spem, & illustrem il-
lum aduentum gloriae magni illius Dei ac Seruatoris nostri
Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret
nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum pec-
catorum, accensum studio bonorum operum. Tit. II. II. sequi.
Haec est illa sanctitas, a fide nunquam seiuncta, vera sci-
licet & solida: qualis minime est vana & otiosa, quam B.
LUTHERVS den Maul-Glauben appellat, vtriusque indo-
D 3 lena

(*) Psalm. XLV. 10. seq.

(**) Conf. GEIERS ad c. Psalm. XLV.

lem praeclate explicans, in aurea sua praefatione ad Epistolam Pauli ad Romanos. Hoc modo, CIVES, si Christo adhaeremus, hoc modo si ipse nobis in animo haereat, bene nobiscum agitur, erecti praeclarissimae conditionis nostrae conscientia, nihil unquam de casu aliquo queremur, quin immo de afflictionibus gloriabimur, memores illius Paulini: *quem diligit dominus, eum castigat, flagellat autem, quemcunque filium agnoscit. Quodsi estis absque castigatione, cuius participes omnes sunt facti, SUPERPOSITI ESTIS, NON FILII.* Agedum CIVES, inducite nobiscum in animum, nunquam ullam rem interuenire posse tantam, quae nati Christi memoriam ex animis nostris obliteret, quaeue nos moueat, ut ei, valeas, res tuas tibi habeas, reddas meas, dicamus: quin mori nos satius esse statuamus, quam stercoreorum deorum cultum renouare, fructuque consuetudinis & amoris Christi carere. Refecemus a nobis omnia inania & immoderata, sic ceterum animati; ut ne probitas apud nos, mercenaria videatur, nec animis concidamus, ubi aspera, tristitia, & iniqua pari nos oportet. Enimvero haec ipsum Dei Spiritum vos docere, ab ipso ecclesiae marito haec proficisci conuenit, & necesse est. Quare nihil reliquum est, quam ut ad communem de nato Christo laetitiam nos, quotquot in vnus verae ecclesiae communionem venimus, inuicem hortemur, & excitemus, PRUDENTIO praecunte: (*)

Gaudete, quidquid Gentium est,

Judaea, Roma, & Graecia,

Aegypto, Thrac, Persa, Scythia,

Rex vnus omnes possidet.

Lauda-

(*) Hymno XII. de Epiphania.

Laudate vestrum Principem

Omnes beati, ac perditii, ()*

Vivi, imbecilli, ac mortui.

Fam nemo posthac mortuus. (**)

P. P. In Academia Iulia - Carolina die VIII. Calend. Ian.
A. R. S. MDCCXXXVII.

(*) Beatos vocavit Poeta, quibus res sunt prosperae: perditos, qui variis malis adfiguntur. Cf. ERASMI ROTEROD. *Commentar. in hunc PRUDENTII Hymnum.*

(**) *Cum Christo omnes vivunt.* AELIVS ANTON. NEBRISSENSIS, *Annotat. ad PRUDENTIUM.* Et ERASMO interprete: *sive morimur, inquit Paulus, sive vivimus, Domini sumus.* Qui vivit ac valet, vivat Principi suo, qui in hoc vitam largitur, ut reddatur melior: qui aegrotat, laudet regem suum, qui nostro bono morbos immittit: qui moritur, laudet principem suum, quoniam transfertur ad vitam feliciorum. Neque enim iam mors dicenda est, quae recta perducit ad vitam aeternam, per Jesum aperto regno caelorum. Non enim moriuntur, sed obdormiscunt, qui moriuntur in Christo, ad angeli vocem & corporibus experrecturi.

Handwritten text, likely a title or header, including the year 1777 and the name of the author or publisher.

Main body of handwritten text, appearing to be a preface or introductory section of a book.

01 A 65 38

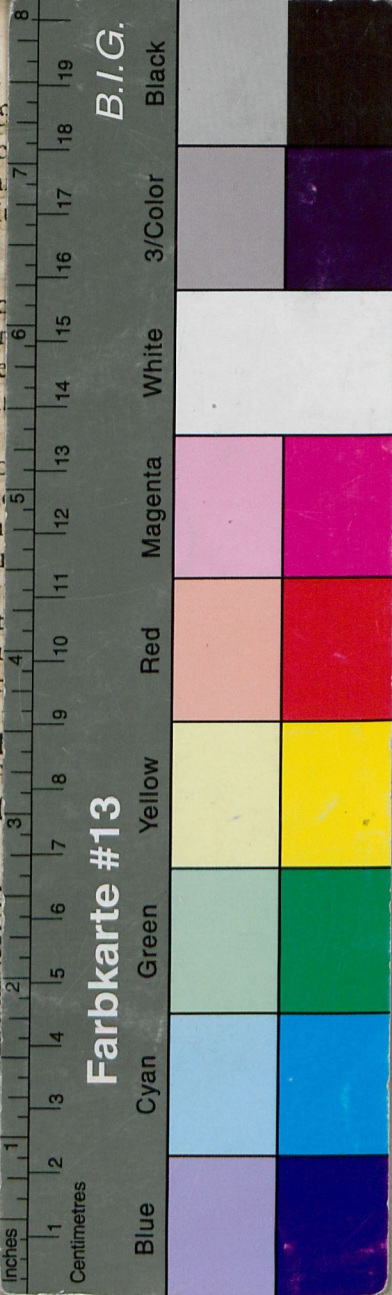
ULB Halle
002 933 470

3

Sb.

37

PROGRAMMA
DE
NATALI CHRISTI,
CONNVBII EIVS
CVM ECCLESIA NATALI.

FESTO
NATIVITATIS CHRISTI

A. R. S. MDCCXLVI
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA
P. P.

INTERPRETE
IOAN. GVOLFGANG. KIPPINGIO,
ICTO ET ANTECESSORE, ACADEMIAE P. T.
PRO-RECTORE.

HELMSTADII
TYPIS PAVLI DIETERICI SCHNORRII
ACAD. TYPOGR.